

Саво МАРКОВИЋ*

ПРИЛОГ ПОЗНАВАЊУ БАРСКИХ НАЧЕЛНИКА
МЛЕТАЧКОГ РАЗДОБЉА: КРИЛАТИ ЛАВ, НАТПИСИ И
ГРБ ПОТЕСТАТА BERNARDA CANALA

Рецентни повратак у Бар млетачког лава с инскрипцијом *Bernardusa de Chanalija*, који је издејствовала екипа археолога Барског музеја, подстакао је расвјетљавање значајних питања барског историјског и културног наслеђа венецијанског раздобља.

* Аутор је правни историчар, Бар.

Претходно се, сходно објављеним подацима и информацијама,¹ натпису испод враћеног крилатог лава и хералдичким индицијама - претпоставка да се ради о барском потестату *Bernardusu de Chanal*-у (*Chanali, Canal*), која је имплицирала истраживање генеалогичке племићке породице *Canal* - потврдила, захваљујући сарадњи са др **Ловорком Чоралић** и проф. **Мајом Катужић** из Хрватског института за повијест, мр **Ивом Курелац** са Одсјека за повијест Завода за повијесне и друштвене знаности ХАЗУ у Загребу те са мр **Ловром Кунчевићем** из Завода за повијесне знаности ХАЗУ у Дубровнику, који је у Државном архиву у Венецији у рукопису *M. Barbara „Arbori de patritii veneti“* извршио увид у генеалогичку породицу Canal (стр. 214), представљену тамо и с три приказа грбова. Архивски подаци и историографска сазнања наводе да је породица *Канал* уписана у венецијански патрицијат у XIII вијеку. На порталу палате у сусједству Канала (*Fondamenta, Ramo, Ponte*) С. Барнаба налази се грб једног огранка породице *Канал*; пречага с три љиљана постранце. Историја биљежи *Andreu da Canal*-а који је

1272. године разбио Болоњезе, Марка који је 1277. повратио побуњени Копер, Пиетра који је био заповједник млетачке флоте у рату против Задра 1345. године. Принудивши Задар на предају, према *M. Барбару, Пиетро* је узео љиљане са штита на грбу задарских племића **Матафарри-ја**.² Подјела штитастог грба уздужно, према правилима хералдике, симболише војну силу и спремност за рат.³ Према хронички „*Obsidio Jadrensis*“ (*Онада Задра у двије књиге*) за коју се вјеровало да је написао Никола Матафар,⁴ за Пиетра Канала упамће-

¹ Ристо Драгићевић, Прилози културној историји, *Старине Црне Горе*, I, Цетиње 1963., с. 150-151; http://www.barinfo.cg.yu/kolumne/mladen_zagarcanin.htm (26. 12. 2006.) & photos дуждевог грба.

² Породица *де Матафарис* припадала је најстаријем задарском патрицијату. Њен родоначелник вјероватно је био Матафар, у познијим годинама монах св. Кршевана, који је живио у другој половини XI в. Од 1201. г. рачва се неколико грана ове породице, чији се припадници истичу у црквеним службама у задарској комуни, док је Мафеј Матафар постао краљевски витез у доба Лудовика I Анжујског. Матафари су у XIV в. били истакнути поборници анжујске власти у Задру и противници Млетачке републике. Бранка Грбавац, *Задарски племићи као краљевски витезови у доба Лудовика I. Анжујинца*, *Acta Histriae* 16, 1-2, Копер 2008., с. 106; Матафари, *Хрватска онла енциклопедија* 7, Загреб 2005., с. 128.

³ http://www.barinfo.cg.yu/kolumne/mladen_zagarcanin.htm (26. 12. 2006.), с. 2.

⁴ Никола Матафар (рођ. крајем XIII в. – Задар, 1376.), био је једна од најобразованијих личности Задра XIV вијека. У Падови је стекао докторат црквеног и свјетовног

но је да је драстично угушио побуну, а да су у Венецију одведени као заробљеници и таоци водећи задарски племићи, што је било убичајено поступање, како би се ослабила моћ градске елите противне млетачкој власти. Николу Матафарија, који је с Млечанима тада преговарао, папа је раније, 1333. године, уз подршку Француске, именовано за задарског надбискупа. Као савезник Анжујаца, након пораза у рату с Венецијом, Никола је 1346. године напустио Задар и отишао у добровољно изгнанство у Падову.

Отуда се вратио 1358. г., послје поновног успостављања власти Анжујаца у Задру. Грб Матафарија садржи на плавом штиту златни колац, а у пољима са стране по три златна љиљана, поређана вертикално.⁵ Такав је и грб породице Канали („*d'azzurro al palo d'oro accostato da 6 gigli del medesimo*“).⁶ Грб с љиљанима на Споменику ослободителцима Бара из 1881. године несумњиво је припадао породици Канал, а највјероватније грађевинском и комплексу хералдичког знамења које је поставио потестат Бернардо Канал. Стога је значајан податак из дописа Шака Петровића из 1881. године, који у опису Споменика наводи да је штит са љиљанима окружен „прекраснијем вијенцем“, нађен у близини катедрале св. Ђура, „а до самога разваљенога дворца“ барског надбискупа.⁷ С обзиром да се катедрала на-

права. У документу из 1320. године титулисан је као *decretorum doctor*. За вријеме прогонства у Падови написао је (1351) литургијски приручник *Thesaurus pontificum seu manuale personarum ecclesiasticarum Nicolai archiepiscopi Iadrensis* (*Ризница пана или приручник црквених особа Николе задарског надбискупа*). Његов брат Димитрије био је нински бискуп, а синовац Петар након 1376. г. задарски надбискуп. На попису племића из 1527. г. наводе се двије фамилије Матафара с 9 чланова. У раздобљу од 1522. до 1540. године Матафари су били једна од 18 задарских патрицијских породица чији су чланови учествовали у раду Великог вијећа. Matarafar, Nikola, *Hrvatska opća enciklopedija 7*, Zagreb 2005., s. 128; Jelena Kolumbić, *Grbovi zadarskih plemićkih obitelji, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 47, Zagreb – Zadar 2005., s. 68-69. Захваљујем се др Л. Чоралић на упућивању на грб публикован у односном раду.

⁵ J. Kolumbić, *Grbovi zadarskih plemićkih obitelji*, .op. cit., s. 68-69, 83, 94.

⁶ Piero Guelfi Camaiani, *Dizionario Araldico*, Ulrico Hoepli – Milano 1940., ristampa 1994., pp. 12-13.

⁷ *Сто година барске народне читаонице*, група аутора, Бар 1981., с. 86.

лазила на главном градском тргу („*campo de san Zorzi*“, 1513.;⁸ „*piazza de San Zorzi*“, 1548.; „*piazza S. Zorzi*“), несумњиво је недалеко могла бити смјештена и кнежева палата (барски потестати наводе: „*nel palazzo mio*“, 1548.; „*dinanci il palazzo*“, 1549.), какве су Млечани осигуравали својим представницима да достојно репрезентирају добру и организовану владу и подаништво Републици.⁹ Таква је палата могла на pročељу имати млетачког лава и грб потестата који га је поставио, какав је лав с **грбом дужда Агостина Барбарига**, који му је био смјештен здесна, с натписом и грбом барског потестата из 1498/99. г., Бернарда де Канала. Грбови на надвратницима наглашавали су наслеђе, славу и континуитет одређеног рода.¹⁰ Дужд **Агостино Барбариго (1486-1501.**; на слици) наслиједио је својег брата Марка (1485-1486), а у његово вријеме отпочели су радови на тргу св. Марка у Венецији, гдје су се 1494. г. поставили темељи Сат торња, који је био инаугурисан 1. фебруара 1499. г. Статуа дужда постављена је поред лава св. Марка, на горњем дијелу фасаде торња.¹¹ Млетачки лав (*Leone di San Marco*, атрибут еванђелисте Марка, чест декоративни мотив, посебно на здањима млетачке државне управе и градским вратима; у Бару је на два приказа предочен као „*passante*“), свједочио је о интегралном простору Републике и био симбол централне власти.¹² Шако Петровић је у наведеном допису, који је објављен у „Гласу Црногорца“, бр. 22 од 31. маја 1881. г. управо навео да „Спомен Њ. В. Књазу Николи I састављен је из 33 грба и натписа, између којијех налази се и велики млетачки лав држећи шапом јеванђеље Марково о коме виси дуждев грб,

⁸ *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku*, knjiga VI. Uredio Ivan Kukuljević Sakcinski. U Mletcih 1863, p. 396.

⁹ Irena Benyovsky, *Urbane promjene u Trogiru u prvim desetljećima mletačke vlasti (1420.-1450.)*, *Povijesni prilozi*, god. 21, br. 23, Zagreb 2002, s. 83.

¹⁰ Irena Benyovsky Latin, *Smještaj gradskog plemstva u dalmatinskim gradovima srednjeg vijeka*, *Acta Histriae* 16, 1-2, Koper 2008, s. 40.

¹¹ Agostino Barbarigo (na portretu G. Bellinija), http://it.wikipedia.org/wiki/Agostino_Barbarigo (21. 10. 2008).

¹² I. Benyovsky, *Urbane promjene u Trogiru u prvim desetljećima mletačke vlasti (1420.-1450.)*, op. cit., s. 84; Janez Kramar, *Izola*, Koper 2003, s. 100-101.

а испод трбуха истога лава има латински натпис, којег су нажалост Турци доста оштетили.¹³ На отвореном јеванђељу видљиви су остаци натписа „*Pax tibi, Marce, Evangelista meus*“. Сходно цитираном запису, лав Бернарда де Канала налазио се уграђен на Споменик ослободиоцима, да би потом био измјештен односно пренијет из Бара на Цетиње, гдје се у раздобљу од 1916. до јуна 1945. г. налазио на **кули** (на слици) коју је подигао генерални гувернер аустро-угарских окупационих трупа *feldmarschalleutnant* Viktor Weber Edler von Webenau.¹⁴

У историји породице Канал даље се истакао *Nicolò Canal*, који је био бискуп Бергама, од 1342. равенски, а од 1347. патраски надбискуп. Један други *Nicolò* (рођ. 1415) из ове породице био је у бројним дипломатским мисијама (Фиренца, Лука, Милано, Рим, Цариград) и допринио многим побједама, али је 1479. године, будући одбио да се супротстави Турцима када су заузели Негропонт, одведен у Венецију у оковима и удаљен на своје имање у Портогруаро. *Ђироламо* је био Генерални провидур Далмације 1523-1524, године 1527. капетан јадранског залива (*Голфо*), а 1533. г. је заробио „страшног“ корсара Мора из Александрије. Његов син *Антонио* (1535-1577) ратовао је с Турцима, био сопракмит при опсади Превесе, 1562. године такође капетан Голфа (кулфа), 1570. *provveditore* над оружјем, а запажен је и у Лепантској бици. Борио се и један *Cristoforo*, који је у борби са корсарима био стријелом смртно рањен, али није због тога био повучен из борбе, већ га је син *Ђироламо* покрио штитом док није извојевана потпуна побједа.¹⁵

У Венецији је приликом затрпавања „*Rio di S. Margarita*“ 1862. године срушен „*Ponte Canal*“, а „*Fondamenta Canal*“ заједно са опречном „*Fondamenta Soranzo*“ постали су „*Rio Terrà*“.

Уз кратак осврт на истакнуте припаднике и оставштину ове породице, поставља се питање идентитета барског потестата. У *Барбаровој* генеалогiji заступљено је неколико лица с именом *Бернардо*, при чему

¹³ *Сто година барске народне читаонице*, група аутора, Бар 1981, с. 88.

¹⁴ Ристо Драгићевић, Прилози културној историји, *Старине Црне Горе*, I, Цетиње 1963., с. 150-151.

¹⁵ Саво Марковић, Прилог познавању знамења барског историјског наслеђа: млетачки лав с натписом и грб градског потестата Бернарда Канала, *Побједа*, бр. 14848, год. LXIII, Култура, с. XI, Подгорица, 7. 4. 2007.

је оно које би одговарало имену с натписа син *Ђакома*, из огранка фамилије који је имао палату поред цркве С. Гиустине у венецијанском Кастелу. Друга лица с тим именом, које је евидентно заступљено у породици Канал, појављују се прерано или прекасно у односу на могући боравак у Бару.

Бернардо, син *Giacoma Canala* и *Cristine Marcello* рођен је иза 1441. године. Његова животна прича је свакако једна од најзанимљивих међу животописима барских млетачких начелника. Имао је браћу *Алвисе-а*, *Марка* и *Пиетра*. „*Magnificus dominus*“ - како је ословљен у натпису испод лава који заплускују таласи - Бернардо је склопио први брак 1469. године са „*da(?) Banzana de Domino Nicolo*“, а затим 1474. други брак са кћерком пок. *Francesca Orsinija da Zovrano*. Имао је синове *Пиетра* (о чијем животу нема података) и *Ђакома*, који је од краја осамдесетих година XV в. имао запаженије улоге у јавном животу Венеције те је уврштен у *Dizionario biografico degli Italiani*. У наведеном рукопису о генеалогским стаблима млетачких племићких породица за Бернарда се кратко наводи: „*Fù Podestà in Antivari*“, те се закључује да је крајем XV в. обављао ту функцију у Бару.

Млетачки патрицији су од успостављања суверенитета «Прејасне» у Бару имали у рукама најзначајније градске функције. Државно устројство Млетачке републике утврђивало је начин вршења одговорних јавних дужности, у чему се морао огледати основни државни интерес. Племићи су у младости већином служили у морнарици, што се сматрало почашћу, да би уз строге критерије, селекцијом и провјеравањем могли у тридесетој години живота постати чланови државних вијећа или обављати управничке дужности у градовима и на подручјима под млетачким суверенитетом.¹⁶ Међу Млечанима који су боравили у Бару било је и племића који су, изгледа, свеједно из којих разлога, били приморани да напусте Венецију. Види се то по натпису са неке грађевине који је уграђен у наведени Споменик¹⁷ из 1881. године, а који у јамбу гласи:

¹⁶ Luka Dančević, Pokreti pučana na našem primorju početkom 16. stoljeća (po mletačkim izvještajima). U povodu 460-godišnjice pučkog ustanka na Hvaru i Visu pod vodstvom brodarka Matije Ivanića, *Pomorski zbornik*, knjiga 12, Društvo za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije u Rijeci; Centar za zaštitu kulturne baštine – Hvar, Rijeka 1974., s. 139.

¹⁷ Сфр. опис Шака Петровића од 31. 5. 1881. г.: „На дну истога (пирамидалног ступца, прим. С. М.) налази се дугачки камен у формату ленте са натписом латинским по нашем мњењу који је у средини подијељен од некаквога грба, но оштећенога, и на истој натпису стоји урезана 1499. година с латинским цифрама. ... Над овим се налази један камен у форми прага врло дивно извезен лозом са унијем гроздовима ...“ *Сто година барске народне читаонице*, ... оп. цит., с. 87.

FVGIENS.P(ER)ICVLOSA(M)
 SORTEM.SEDIS.AMENE
 HVMILI.DOMV(M).MEMENTO-
 CERTVS.FIGERE.SAXO
 MCCCCLXXXVIII

FVGIENS.P(ER)ICVLOSA(M)
 SORTEM.SEDIS.AMENE
 MCCCC

HVMILI.DOMV(M).MEMENTO-
 CERTVS.FIGERE.SAXO
 LXXXVIII

«Бјежећи од погибелног
 усуда умилног пребивалишта,
 14

сјети се, сигуран, да саградиш дом
 на стијени смјерне узвисине.»
 99

Разабиру се извјесна опасна дешавања у напуштеном «удобном сједишту» - Венецији,¹⁸ у натпису који би се, уколико не његовом наслједнику на положају потестата Пиетру Тиеполу,¹⁹ вјероватно могао атрибуирати Бернаруду де Каналу, барском потестату из времена 1498/99. године. Догађаји у Бару и Венецији из односног раздобља говоре у прилог таквој претпоставци.

Према допису из децембра 1498. године, потестат Барнардо да Канал извјештавао је млетачку владу о томе колико су се Турци приближили Бару, а у то вријеме боравили су у Венецији и оратори барске

¹⁸ Ђурђе Бошковић, *Стари Бар*, Београд 1962., с. 271. Захваљујем се мр Иви Курелац на предусретљивости и сарадњи у разматрању потенцијалних значења овог натписа.

¹⁹ Године 1501. барски *podestà capitano* био је Пиетро Тиеполо.

комуне „*qual dicevano gran mal di lui comesi a lui*“.²⁰ У јануару 1499. г. оратори Бара тражили су да се град утврди, а жалили су се много на Бернарда да Канала који је узимао новац комуне и користио га у друге сврхе. Иако је био стигао нови потестат Тиеполо, „*li Antiani e Zudexi de Antivari*“, писали су у марту 1499. године у Венецију да Канал град „*non volse lasar*“. У априлу су у Бар били пристигли синдици Голфа, који су извјештавали да је да Канал однио „*il sorabondante*“ и књиге по сину Бакому, који је предао у колегију 100 дуката благајницима, а наређено је и копирање књига, да би се отпослале по захтјеву синдика. Поступак се по том основу одвијао и 1500. године, када је затражено да Бернардо де Канал синдицима исплати 100 дуката које је, како су Барани написали – „*ultra el suo salario*“ узео у Бару, а који су били предвиђени за градње - те да буде лишен службе и части и протјеран на 5 година и заувјек из Бара. С друге стране, сматрало се да је провидур у Бару Андреа Микеле радио Бернарду у корист. У фебруару 1501. године *Stefano di Prodi*, оратор Бара у Венецији, спомиње се у вези са суспензијом новца од стране Авогарије, који је требало предати *Bernardu da Canalu*.²¹

Као и Бернардо, његов син Гиацомо је такође имао веза с источно-јадранским простором, боравећи 1502. на Хвару, као каштелан. С тим у вези, посебно је значајан податак који говори о смрти некадашњег барског потестата, према којем је живот Бернарда Канала окончан у априлу 1502. г., управо на Хвару: „*fcaduto? da un Bacan in Liesina*“.²² У документу с Хвара од 18. априла 1502. године биљежи се да је *S. Bernardo da Canal q. S. Jacomo*, отац „*di S. Jacomo erra Castelan*“, био задављен „*da una garzona tenuta dito suo fiol*“ и бачен ноћу с једног прозора. Кнез Франческо да Молин „*la ritene confeso et li fo fato tajar la testa ivi si dice la fatto perche etiam lui volle aver a far con lei*“.²³ Очито се у догађају који је инволвирао узавреле страсти угасио Бернардов живот.

Бакомо Канал, Бернардов син, касније је дјеловао на млетачкој терраферми, био потестат и капетан Местра, *Savio di Terraferma*, а 1536. г. био баило у Цариграду. Умро је 1543. године.²⁴ Његов син се звао *Марко Антонио*, који је својем синовцу *Cristoforu da Canalu* био интерлоку-

²⁰ *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, knjiga V., Одношaji skupnovlade млетачке прма јужним Славеном, 1496-1533., uredio Ivan Kukuljević Sakcinski, Zagreb 1859, с. 16.

²¹ *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, knjiga V., Одношaji skupnovlade млетачке прма јужним Славеном, 1496-1533., uredio I. Kukuljević Sakcinski, Zagreb 1859, с. 19, 29-31, 35, 130-131; *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, knjiga VI. ... op. cit., п. 203; Archivio di Stato di Venezia (ASV), Consiglio dei Dieci, Lettere Rettori ai Capi, b. 274.: Antivari (1500-1565.), No. 40 (5. XII 1500.).

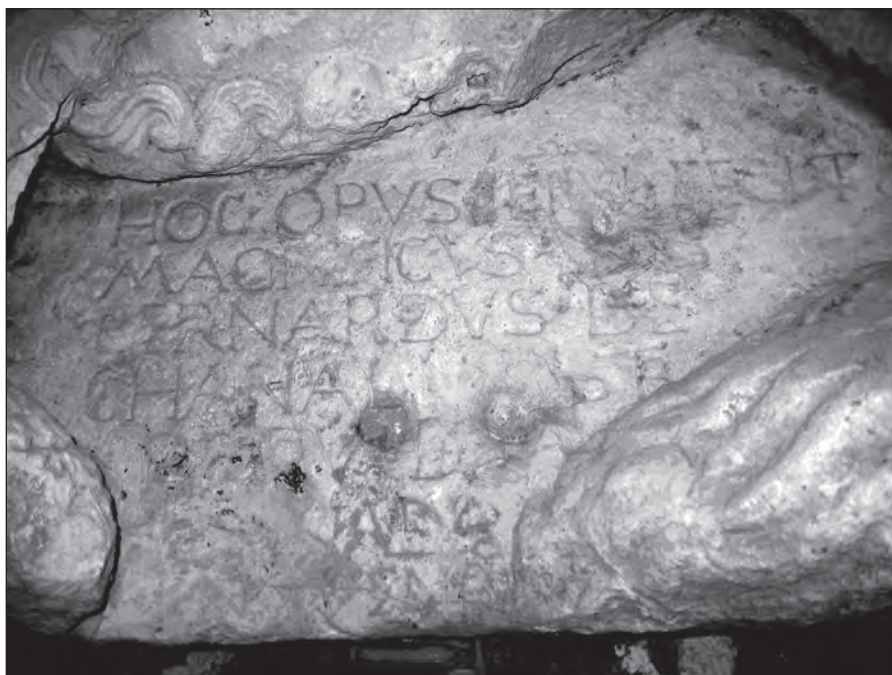
²² ASV, M. Barbaro, *Arbori de patritii veneti*, рукопис: породица Канал, п. 214.

²³ *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, knjiga VI. ... op. cit. U Mletcih 1863., п. 218.

²⁴ С. Марковић, *Прилог познавању знамења барског историјског наслеђа: млетачки лав с натписом и грб градског потестата Бернарда Канала ...* оп. цит., с. XI.

тор у његовом дијалогу *Della Milizia marittima*, у којем строго критикује поморско устројство Млетачке републике.²⁵

Наведени подаци указују на важност млетачке патрицијске породице *Канал* и означавају тек дио њихове значајне заоставштине и одгонетнутих питања која поставља споменичко наслеђе Бара, а која, посебно разматрана кроз мање познате, али архивски ипак забиљежене чињенице, чекају своје разрешење.

Нагпис испод крилатог лава у којем се спомиње дјело
“узвишеног господина *Bernardvsa de Chanali*-ја”

Закључак

Мултидисциплинаран приступ у анализи и обради расположивих података и фрагмената из дијела старог града Бара, који је уништен у експлозији 1881. године, омогућио је обједињавање сазнања из различитих извора и резултата других начина социо-културолошких истра-

²⁵ Canal, *Dizionario Biografico degli Italiani*, V, 17, Roma 1974, pp. 642-647.

живања, прије свега оних из области историјско-правних наука, генеалогике, историје умјетности и археологије.

Прозопографија и рекогносцирање односног просторног и временског контекста, упркос недовољности оријентира, послужили су потцртавању личности једног од барских потестата који се истицао својом особеношћу у времену које је, посебно у граничним дијеловима млетачког доминијума, под сталним нападима и присмотром непријатеља, карактерисало прожимање општих државних, међусобних и личних интереса. Без обзира на то што су многи барски начелници млетачког периода знатно више учинили за град у којем су привремено боравили, присуство Бернарда де Каналија на крају XV в., уз све контрадикторности које је са собом носило, документовано је, а у самом Бару забиљежено снажније и упечатљивије, остављајући за собом препознатљив траг и дах једног прохујалог времена.